

KS. PIOTR WILK

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

PRZYMIOTY ŚWIĘTEGO. *SERMONES VI–VIII* RYSZARDA ZE ŚW. WIKTORA – WSTĘP, PRZEKŁAD, KOMENTARZ

Słowa kluczowe: wiktoryni, Ryszard ze św. Wiktora, *Liber exceptionum*, Biblia, kazanie

1. Wprowadzenie. 2. Obraz świętego. 3. Przekład. Ryszard ze św. Wiktora. 3.1. Kazanie VI. 3.2. Kazanie VII. 3.3. Kazanie VIII

1. WPROWADZENIE

Dwunastowieczny mnich, Ryszard¹ z opactwa św. Wiktora w Paryżu, pozostawił po sobie m.in. dwadzieścia siedem kazań. Część z nich już została przetłumaczona na język polski², a poniższy artykuł zawiera przekład kolejnych trzech, mianowicie: *Sermo VI*, *VII* i *VIII*. Tłumaczenie poprzedzone jest krótkim omówieniem tematyki poszczególnych kazań oraz informacją na temat źródła tekstu oryginalnego.

¹ Na temat życia i twórczości Ryszarda ze św. Wiktora zob. np. Ł. Libowski, P. Wilk, *Ryszarda ze Świętego Wiktora „Poczet cesarzy rzymskich od Oktawiana do Trajana”, czyli przekład księgi szóstej z pierwszej części jego „Liberi exceptionum”*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 30 (2021) 1, 63–64; z kolei ogólnie na temat środowiska opactwa św. Wiktora zob. M. Crossnoe, “*Devout, Learned, and Virtuous*”: *The History and Histories of the Order of Saint Victor*, w: *A Companion to the Abbey of Saint Victor in Paris*, red. H. Feiss, J. Mousseau, Leiden 2018, s. 1–51.

² Ł. Libowski, “*Studeamus, fratres carissimi, studeamus tam gloriosae civitatis cives esse*”. *Trzy kazania Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego „Liberi exceptionum”* [II, X, 1–3] – wstęp, przekład, komentarz, *Littera Antiqua* 15 (2020), 4–33.; Ł. Libowski, “*Studeamus ergo, fratres, [...] domum cordis nostri intrare*”. *Kazanie adwentowe Ryszarda ze Świętego Wiktora* [“*Liberi exceptionum*”, II, X, 5], *Nowiny Raciborskie* 30 (2021) 49, 8. oraz P. Wilk, *Ryszarda ze św. Wiktora Sermo IV: Życie nasze jest jak morze – wstęp, komentarz, przekład* (w procesie recenzyjnym w Świdnickich Studiach Teologicznych).

2. OBRAZ ŚWIĘTEGO

Kazania VI, VII i VIII Ryszarda ze św. Wiktora traktują na temat świętych. W wydaniu krytycznym przy kazaniu VI i VIII znajdujemy wzmiankę, że są to mowy wygłoszone na temat pewnego świętego³, zatem mogą one podawać uniwersalne cechy przypisywane każdemu wzorowemu chrześcijaninowi. Z kolei kazanie VII jest poświęcone Apostołom, najbliższym uczniom Jezusa Chrystusa.

Kazania VI i VIII ukazują cechy człowieka sprawiedliwego, przy czym określenie „sprawiedliwy” może być rozumiane jako „święty”. Oba utwory zawierają krótki fragment, dosłownie jedno zdanie z Pisma Świętego, które stanowi podstawę dalszej refleksji. Kazanie VI przytacza fragment: *Jest on jak drzewo zasadzone nad płynącą wodą, które wydaje swe owoce we właściwym czasie*⁴, natomiast kazanie VIII: *Sprawiedliwy będzie wzrastał niczym lilia*⁵. Zatem jeden i drugi obraz ma proveniencję przyrodniczą. W obu też obrazach zostaną wyodrębnione bardziej szczegółowe elementy, do których kolejno zostanie odniesiona konkretna cecha ducha człowieka świętego. Ryszard na temat swej metody interpretacji Pisma Świętego, która może być określona jako alegoryczna, daje opis na początku kazania VIII. Wskazuje w nim, iż każdy obraz zewnętrzny, jaki wprowadza, ma odniesienie do sfery wewnętrznej, duchowej⁶.

Zasadniczo zestaw szlachetnych przymiotów, jakie zaleca autor swym słuchaczom, jest stały, wspólny również dla innych kazań, a przez to, że tak często je wymienia, zbytnio ich nie objaśnia. Są to przede wszystkim: wiara, nadzieja, miłość⁷, z wyszczególnieniem miłości do Boga i bliźniego, oraz dobre postępowanie, dobre uczynki. Nie oznacza to jednak, iż Ryszard wszędzie mówi to samo, każdy obraz zawiera również pewne cechy, które są obecne wyłącznie w danym utworze. Kazanie VI, obok wspomnianych już cnót teologicznych, przytacza również takie oto zalety człowieka świątobliwego: czyste zamiary, nadzieję na nawrócenie, prawe sumienie, umiejętność pouczania i ducha uwielbienia. Natomiast kazanie VIII dodatkowo wskazuje na następujące duchowe przymioty prawego męża: stosowanie różnorażkowego przepowiadania jako lekarstwa na choroby duszy, integralność poszczególnych władz ludzkich i stałość w postępowaniu, czystość oraz cieszenie się dobrą sławą.

³ Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum* (seria: *Textes Philosophiques du Moyen Age*, t. 5), J. Chatillon (wyd.), Paris 1958, s. 387 oraz 391.

⁴ Ps 1, 3; fragmenty z Pisma Świętego są zasadniczo przekładane przez tłumacza, chyba że podano inaczej. Lokalizacje poszczególnych passusów wskazano za wydaniem krytycznym dzieł Ryszarda ze św. Wiktora.

⁵ por. Oz 14, 6.

⁶ Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum* (seria: *Textes Philosophiques du Moyen Age*, t. 5), J. Chatillon (wyd.), Paris 1958, 391. Wyczerpująco na temat egzegezy Ryszarda traktuje D. M. Coulter, *Per visibilia ad invisibilia Theological Method in Richard of St. Victor* (d. 1173), Turnhout 2006.

⁷ Te trzy cnoty: wiara, nadzieja, miłość są również wyliczane tyle że w innych obrazach np. w kazaniu II, III oraz IV zob. Ł. Libowski, *Studeamus, fratres carissimi, studeamus tam gloriosae civitatis cives esse. Trzy kazania Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego Liber exceptionum [II, X, 1-3] – wstęp, przekład, komentarz*, *Littera Antiqua* 15 (2020), 7–8 oraz P. Wilk, *Ryszarda ze św. Wiktora Sermo IV: Życie nasze jest jak morze – wstęp, komentarz, przekład* (w procesie recenzyjnym w Świdnickich Studiach Teologicznych).

Ryszard po zasadniczym obrazie zarówno w kazaniu VI, jak i VIII wprowadza pewne uzupełnienie. W pierwszym przypadku polega ono na odwołaniu do krótkich fragmentów z Pisma Świętego (Flp 3, 20; 2 Kor 2, 14; Prz 10, 7) i wskazaniu, iż człowiek prawy kieruje swe kroki ku ojczyźnie niebieskiej, niczym kwiat wonieje dobrym postępowaniem dla Pana oraz cieszy się tak wobec Boga, jak i bliźnich dobrym imieniem. W drugim zaś przypadku autor przytacza cztery zwroty: (1) rozkwita, (2) kwitnie, (3) na wieki, (4) przed Panem, oraz nadaje im znaczenie przenośne, które podkreśla etapy życia bliskiego Bogu oraz postawę duchową wierności i czystości intencji.

Po odmalowaniu duchowego portretu świętego oraz dokonaniu rekapitulacji, przez zestawienie raz jeszcze elementów użytego obrazu i duchowych odniesień, następuje element parenezy. Jest on mocniej rozbudowany w kazaniu VI, natomiast w VIII jest to zaledwie jedno zdanie. W pierwszym przypadku wprowadzone są cztery pary obrazujące naturalne naśladowanie postaw. Jak synowie odwzorowują postawy ojców, uczniowie swych nauczycieli, giermkowie rycerzy, a owce idą za pasterzem, tak również każdy chrześcijanin winien iść śladami bohaterów wiary, za świętymi. Ostatnią wymienioną funkcją, jaką spełniają święci, oprócz bycia przykładem wprowadzenia w życie ideałów wiary oraz godnym naśladowania wzorem postępowania, jest ich wstawiennictwo.

Kazanie VII poświęcone jest wszystkim Apostołom, bez wyróżniania żadnego z nich. Różni się ono od wyżej opisanych utworów nie tylko tematem, tu są opisywane osoby wymienione z imienia, gdy tam nie było wskazywane, o jakim konkretnym świętym jest mowa. Dodatkowo jest w nieco inny sposób poprowadzony opis najbliższych uczniów Chrystusa. Choć również we wstępie jest przytoczony fragment Biblii, stanowiący obraz i kanwę dalszego wywodu, to jednak wskazane są tu inne przymioty niż te przypisywane świętym w kazaniu VI i VIII. Pierwszy obraz, określający Apostołów jako obłoki, wskazuje na cztery obszary wyróżniające *posłanych*. Są to: przepowiadanie, wstawiennictwo, dokonywanie cudów oraz prowadzenie ku kontemplacji. Można skonstatować, iż przymioty Apostołów są potraktowane bardziej ogólnie, podkreślają główne kierunki ich aktywności.

W drugim obrazie, bazującym na słowach: *bielsi od śniegu, bardziej lśniący od mleka, mocniej jaśniejący od starożytnej kości słoniowej, piękniejsi od szafiru*⁸, Ryszard pragnie podkreślić wyjątkową godność Apostołów. Przewyższają oni swą rangą świętych zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu, dziewice oddane na wyłączność Bogu, jak i świętych małżonków. Przejawem absolutnie niepowtarzalnego znaczenia Apostołów była możliwość bezpośredniego spotkania się z Jezusem Chrystusem, zobaczenia Go i usłyszenia Jego głosu, dzięki temu oni przewyższają wszystkich świętych.

⁸ Thren 4, 7. Odnosząc ten fragment do bardziej popularnej w Polsce Biblii Tysiąclecia, zob. Lm 4, 7; cytuję za: *Biblia Tysiąclecia Online*, Poznań 2003, <https://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=697> (dostęp: 29.01.2022), dlatego też w dalszej części pracy, tam gdzie wystąpi „Thren 4, 7” będę podawał Lm 4, 7.

Zakończenie tegoż kazania, wyrażone w trzech paralelnie zbudowanych frazach, stanowi, podobnie jak VI i VIII, zachęta oraz wyrażenia pragnienia, by słuchacze kazania pragnący mieć wzór i orędowników w osobach Apostołów, stali się również współuczestnikami ich chwały.

Tekst do poniższego przekładu został zaczerpnięty z wydania krytycznego dzieł Ryszarda ze św. Wiktora, a mianowicie: Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum* (seria: Textes Philosophiques du Moyen Age, t. 5), J. Chatillon (wyd.), Paris 1958.

3. PRZEKŁAD RYSZARDA ZE ŚW. WIKTORA

3.1. KAZANIE VI

Pismo Święte, wyśpiewując chwałę sprawiedliwego, na początku Księgi⁹ mówi o nim: *Jest on jak drzewo zasadzone nad płynącą wodą, które wydaje swe owoce we właściwym czasie*¹⁰. Winniśmy zgłębiać, najdrożsi bracia, czymże są owe wody, czym ów nurt wody, czym korzenie drzewa, czym pień, czym gałęzie, czymże kora, czym rdzeń, czym liście, czym kwiaty, a czymże są owoce.

Owymi wodami są dary łaski, którymi Bóg nawadnia sprawiedliwego, aby wzrastał i wydawał owoc. Nurtem wody są powiewy natchnień. Mówi bowiem Pismo: *Duch wieje kędy chce, i nie wiesz skąd przybywa i dokąd podąży*¹¹. Tak też Duch Święty przyływa do nas i odpływa od nas, przystępuje i odstępuje; przyływa dla naszego usprawiedliwienia, odpływa dla naszej pokory; przystępuje, abyśmy wzrastali i odstępuje, abyśmy nie wpadali w pychę oraz byśmy wzrastali przez cnotę, i abyśmy nie popadali w pychę ze względu na cnotę, którą ze względu na nadmiar łaski posiadamy.

Źródłem jest Chrystus, nurtami są dary, którymi sprawiedliwy jest orzeźwiany, rozwijany i karmiony. Orzeźwiany przez prawdziwą wiarę, rozwijany poprzez dobre postępowanie, a karmiony przez jego wypełnienie.

Korzeniem owego drzewa jest wiara, która jest początkiem i fundamentem pozostałych cnót i korzeniem dobrych uczynków. Przez ów korzeń sprawiedliwy jest zaszczerpiony w Bogu, bez niej nie wyda żadnego owocu, wedle słów Apostoła: *Bez wiary bowiem niemożliwym jest podobać się Bogu*¹². O jakże dobry jest korzeń, z którego bierze początek dobre życie sprawiedliwego!

Pień oznacza nadzieję dóbr niebiańskich, dzięki której jesteśmy korygowani oraz wzmacniani, wznosząc się od tego, co przejściowe, ku temu, co wieczne. Gałęzie oznaczają miłość, które wnoszą się w górę dzięki umiłowaniu Boga, i rozciągają się wszczepiając się przez miłość bliźniego.

⁹ Mowa o Księdze Psalmów.

¹⁰ Ps 1, 3.

¹¹ J 3, 8.

¹² Hbr 11, 6.

Rdzeń, który skryty jest we wnętrzu pnia, oznacza ukryte zamiary serca. Kora zaś, która jawi się na zewnątrz, to jawne ukazywanie dobrych obyczajów. Zamiar serca jest widoczny dla samego sumienia, zewnętrzne postępowanie również dla opinii ludzkiej. To pierwsze ocenia sam Bóg, to drugie również bliźni. Z tej przyczyny to pierwsze może być pomocne tylko tobie, to drugie zaś także komu innemu, o ile zechce ciebie naśladować.

Liście, którymi przyodziewa się drzewo, oznaczają dobre postępowanie, nimi sprawiedliwy jest udekorowany i przyozdobiony. Zieleń liści z kolei wyraża stałość i długotrwałość jego postępowania.

Kwiaty, ze względu na swą woń, oznaczają dobrą sławę: Owo owocujące drzewo liściaste wznosi te kwiaty ku niebu jak liście, mówiąc: *Nasze obyczaje są w niebie*¹³, powiadam wam, że sprawiedliwy posiada owe kwiaty i pachnie nimi, kiedy mówi: *Na każdym miejscu jesteśmy dla Boga miłą wonią Chrystusa*¹⁴. O tych kwiatkach napisano: *Lepsze jest imię prawego niż drogocenne olejki*, o złych zaś napisano: *Imię nieprawych zaginie*¹⁵.

To drzewo ma też owoce wewnątrz, na zewnątrz i ponad: wewnątrz w duszy, na zewnątrz wobec bliźniego, ponad u Boga; w duszy poprzez dobre sumienie, wobec bliźniego poprzez pouczenie, u Boga przez uwielbienie.

Ma zatem to drzewo, mianowicie człowiek prawy zasadzony nad brzegiem zba-wiennych wód, korzeń poprzez wiarę, pień poprzez nadzieję, gałęzie przez miłość, rdzeń przez zamiary, korę poprzez nadzieję nawrócenia, liście przez dobre działanie, kwiaty w dobrej opinii, owoce, jak zostało wyżej powiedziane, wewnątrz przez sumienie, na zewnątrz przez pouczenie, ponad przez chwałę.

Najdrożsi bracia, taki był ów sprawiedliwy, ten błogosławiony, którego święto dziś obchodzimy, którego cnoty ogłaszamy, którego świętość zalecamy, którego wstawiennictwa przyzywamy, pouczeni jego słowem, kształceni jego przykładem, chronieni opieką.

Bracia, zabiegajmy, abyśmy i my byli takimi, naśladujmy jak synowie ojca, uczniowie nauczyciela, słudzy pana, pachołkowie wojownika¹⁶, jak owce pasterza. Lecz, jako że własnymi siłami nie jesteśmy w stanie spełniać takich czynów, przyzywajmy Pana, *który wszystkim udziela hojnie i nie odmawia*¹⁷, aby swą mądrością jakby strumieniem, którego *fale radują miasto*¹⁸ Jego, raczył nawodnić posuchę

¹³ Flp 3, 20. Ryszard podaje tu słowo *conversatio*, które może oznaczać 1) częste obcowanie, pożycie; 2) sposób życia, tryb życia; 3) odwrócenie się, nawrócenie, podają za A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz 2013, 156. Z kolei tekst grecki podaje τὸ πολιτεύμα, co zostało dosłownie przetłumaczone jako: życie-jako-obywateli, podaje za *Grecko-polski Nowy Testament: wydanie interlinearne z kluczem gramatycznym, z kodami Stronga i Popowskiego oraz pełną transliteracją greckiego tekstu*, tłum. R. Popowski, M. Wojciechowski, Warszawa 2017, 1068.

¹⁴ Por. 2 Kor 2, 14.

¹⁵ Prz 10, 7.

¹⁶ Warto zwrócić uwagę na to porównanie, które stanowi swoistą adaptację myśli biblijnej do współczesnych autorowi realiów społeczno-kulturowych.

¹⁷ Jk 1, 5.

¹⁸ Ps 45, 5.

naszych serce, aby popłynęły z wnętrzości myśli naszych *strumienie wód żywych wytryskujące ku życiu wiecznemu*¹⁹.

Albowiem przez tę wodę, jeśli nawodni ona ogród naszego serca, ożyje w nas korzeń wiary, umocni się pień nadziei, rozwiną się i rozciągną gałęzie miłości, wydane zostaną liście dobrego postępowania, kwiaty dobrych zamiarów, owoce usprawiedliwienia i uwielbienia; usprawiedliwienia w drodze [doczesnej], uwielbienia w ojczyźnie [wiecznej]. Przy wejściu do swojej ojczyzny *Bóg otrze wszelką łzę z oczu*²⁰ *wszystkich świętych swoich i da to, czego oko nie widziało, ani ucho nie słyszało, ani w serce człowieka nie wstąpiło to, co Bóg przygotował*²¹ miłującym Go, który żyje i króluje.

3.2. KAZANIE VII

*Kim są ci, którzy lecą niczym obłoki, i jakby gołębicę do swych okiennic*²²? Bracia, obchodzimy uroczystość świętych Apostołów, których zaszczytność, chwałę, ich zachwycającą godność i wspaniałość podziwiając, Prorok, za boskim natchnieniem, wychwalał tymi przepowiedniami, mówiąc: *Kim są ci...* itd. Zatem prorocze i boskie słowa tejsze zapowiedzi winny być ogłaszane dla wychwalania, uszanowania i uczenia tych, o których zostały powiedziane, oraz dla waszego pożytku trzeba, by były głoszone, i wedle tego, co podał: *Bóg jest panem wiedzy*²³, przystąpmy przez żarliwą pobożność i zabezpieczmy wypełnienie przez nadzieje.

Powiada: *Kim są ci, którzy lecą niczym obłoki*²⁴? Jakże piękne i stosowne, bracia jest przyrównanie świętych Apostołów do obłoków oraz zobrazowanie ich przez obłoki! Albowiem nie tylko z własnego rozumowania, ale i ze słów świętych poznajemy, że obłoki posiadają cztery właściwości, przez które są też wskazane cztery główne przymioty świętych Apostołów. Obłoki bowiem zsyłają deszcz, osłaniają, lśnią oraz unoszą, tak też Apostołowie zsyłają deszcz, osłaniają, lśnią oraz unoszą.

Zsyłają deszcz, kiedy *po całej ziemi ich głos się rozchodzi i aż po krańce świata ich słowa*²⁵. Sprowadzają deszcze przez przepowiadanie, osłaniają przez wsta-

¹⁹ J 7, 38.

²⁰ Ap 22, 4.

²¹ 1 Kor 2, 9.

²² Iz 60, 8. Fragment ten oraz kolejny, komentowany (Lm 4,7), jest wypiskiem z antyfonarza. Wiktoryni opierali swe nauki nie tylko na tekstach biblijnych czytanych w ramach liturgii, ale również na innych fragmentach zaczerpniętych z liturgii, por. H. Feiss, *Pastoral Ministry: Preaching and Confession*, w: *A Companion to the Abbey of Saint Victor in Paris*, red. H. Feiss, J. Mousseau, Leiden 2018, 175. Warto też zauważyć, że wspomniane tu fragmenty występują w ramach tekstów wspólnych na wspomnienie Apostołów w antyfonarzu, który funkcjonował w XII wieku w opactwie cysterskim w Marsylii, więc przez analogię można domniemywać, że mógł też funkcjonować podobny w opactwie św. Wiktora, linki do wspomnianego antyfonarza: Antiphonarium Massiliense. | Gallica (bnf.fr) oraz <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b60007359/f529.image> (dostęp: 21.01.2022).

²³ Dosł. 1 Reg 2,3 a wedle Biblii Tysiąclecia 1 Sm 2, 3. Na temat różnic w nazwach i różnych podziałów wspomnianych tu ksiąg zob. *Septuaginta czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami*, przeł. R. Popowski, Warszawa 2014, 367.

²⁴ Iz 60, 8.

²⁵ Ps 18, 5.

wiennictwo, poprzez cuda lśnią, a przez kontemplację unoszą. Każdy zsyłał opady tam, gdzie głosił: nawadniał Tomasz w Indiach Większych, Bartłomiej w Indiach Mniejszych, Szymon i Juda w Persji, Filip w Scytii, Mateusz w Etiopii, Marek w Aleksandrii, Jan w Azji, Andrzej w Achai, Piotr w Kapadocji, Paweł w Grecji, na koniec Piotr i Paweł w Italii²⁶. Tak u początku czasu łaski²⁷ wielorakimi głosami przepowiadania spuścili deszcz zbawiennych słów i przepełnili rosą duchowej pełni całkowitą posuchę obecnego czasu. Tego to deszczu pragnął Psalmista, kiedy mówił: *Duch mój jak ziemia bez wody*²⁸. Tak ziemia, to znaczy ludzkość rozciągnięta na ziemi, przyjmuje ową ulewę zstępującą z góry i wydaje owoc, owoc, o którym zostało napisane: owoc zaiste żywota wiecznego. O jakże wspaniałe są owe obłoki, których deszcz tak nawadnia ziemię, że taki wydaje owoc! Odtąd jesteśmy nawadniani zbawiennymi opadami tych obłoków, od kiedy czytamy i rozważamy ich pisma.

Oślaniają przez wstawiennictwo. Oni sami stawiają siebie jako pośredników pomiędzy Bogiem a nami, aby Bóg nie widział w gniewie naszych występków i nie karał nas z powodu gwałtowności surowego sądu. Takim obłokiem był Paweł, który oślaniał lud nawrócony przez niego i mu poruczony, kiedy zanosił dziękczynienie za nich i bez ustanku omadlał²⁹. Od tego czasu on i pozostali oślaniają nas, kiedy dla naszego zbawienia zanoszą do Boga prośby.

Cudami jaśniejają przez wskrzeszanie umarłych, oczyszczanie trędowatych, przywracanie wzroku niewidomym oraz uzdrawianie innych chorych, nie tylko kiedy żyli w ciele, lecz i teraz, kiedy królują z Chrystusem.

Unoszący się obłok oznacza kontemplację. Czyż nie unosił się ten, który powiedział: *Nasze obyczaje są w niebie*³⁰? Zaiste unosili się ci, którzy panując wraz z Chrystusem, wstąpili aż do pałaców niebieskich. Zatem Apostołowie są obłokami, nawadniającymi przez przepowiadanie, oślaniającymi przez modlitwę, lśniący poprzez cnoty, i unoszący poprzez kontemplację.

I jakby gołębnica [wlatująca] do swych okiennic: Gołębnica jest prostolinijnym ptakiem, ani wewnątrz nie ma żółci złośliwości, ani na zewnątrz udawanych zachowań; prostota zatem wyraża prawdę. Okiennice to zmysły ciała, przez które wychodzą sprawy wewnętrzne i wchodzi sprawy zewnętrzne. Tak więc święci Apostołowie są określanymi jako gołębnice, które udają się do swych okiennic, ponieważ ukazywani są jako ci, co mają gołębią prostotę w swych zamysłach³¹.

²⁶ O pierwszych miejscach głoszenia Ewangelii wspominał już Euzebiusz z Cezarei, *Historia kościelna* III, 1, tłum. A. Caba, Kraków 2013, 141, co później powtarzali kolejni historycy Kościoła, również sam Ryszard podaje te dane w swym opisie dziejów cesarzy i Kościoła zob. Ł. Libowski, P. Wilk, *Ryszarda ze Świętego Wiktora „Poczet cesarzy rzymskich od Oktawiana do Trajana”*, czyli przekład księgi szóstej z pierwszej części jego „*Libri exceptionum*”, *Łódzkie Studia Teologiczne* 30 (2021) 1, 73.

²⁷ *O początkach koncepcji dziejów chrześcijaństwa*, zob. A.F. Grabski, *Dzieje historiografii*, Poznań 2006, 45–51, natomiast o wkładzie Ryszarda w dziejopisarstwo zob. tamże, 78–79.

²⁸ Ps 112, 6.

²⁹ por. Rz 1, 9–10; Kol 1, 9; 2 Tes 1, 3.

³⁰ Flp 3, 20.

³¹ Dosł. *in suis sensibus*, słowo *sensus*, *-us* ma bardzo obszerne pole semantyczne, może oznaczać: zmysły fizyczne, jak i władze intelektualne, sferę uczuć, jak i intelektualną.

Następuje wiersz mówiący o ich chwale: *Czystsi od śniegu, bardziej nieskazitelni od mleka itd.*³². Możemy przyrównać dziewice do śniegu, który spada z nieba i wszystko okrywa najczystsza bielą, oraz zamężnych w Nowym Testamencie do mleka, które powstaje z płodności ciała, a także należących do Starego Testamentu do starożytnej zaiste kości słoniowej, z tego, iż słoń jest najczystszym zwierzęciem, z kolei, słusznie możemy odnieść duchowych ludzi tegoż Testamentu do szafiru, poprzez który jest określany kolor nieba. Święci zaś Apostołowie są *bielsi od śniegu, bardziej lśniący od mleka, mocniej jaśniejący od starożytnej kości słoniowej, piękniejsi od szafiru*³³, bo i dziewice Nowego Testamentu, naśladowując anielskie życie poprzez szlachetność czystości, oraz zamężni żyjący sprawiedliwie odznaczają się dostojnością godną podziwu, a także podlegający Staremu Testamentowi także lśnią przez męczeństwo oraz duchowi mężowie albo prorocy wznosili się wysoko przez doskonałość duchową.

Istotnie *wielu proroków i królów Starego Przymierza chciało zobaczyć to, co oni widzieli, a nie zobaczyli, i usłyszeć to, co oni słyszeli, a nie usłyszeli*³⁴. Stąd Izajasz, rozważywszy w duchu, że Chrystus będzie poddany biczowaniu, że będzie ukoronowany cierniem oraz że będzie zawieszony na krzyżu, powiedział: *Widzimy Go, a nie ma On wyglądu; pragnęliśmy Go, wzgardzony i osobliwy dla ludzi, mąż boleści i doświadczony w słabości*³⁵.

Także w Nowym Testamencie męczennicy, wyznawcy, dziewice, a nadto wszyscy inni święci ochoczo zobaczyliby Chrystusa w ciele i posłuchaliby Jego zbawczej nauki, o ile tylko by mogli, lecz ten przywilej zarezerwowany został godności apostołskiej. Apostołowie zatem przewyższają wszystkich świętych. Oni widzieli Chrystusa w ciele oraz posłani z rozporządzenia Ducha Świętego przyjęli pierwsze dary.

Pragniemy, żeby oni byli uczczeni poprzez godne pochwały oraz by byli naśladowani przez dobre postępowanie. Modlimy się, aby kierowały nami ich wskazania i abyśmy dzięki ich wstawiennictwu mieli orędowników. W końcu pożyjemy, abyśmy zostali złączeni ich losem i ucieszyli się ich radością, kiedy ukaże się Pan nasz Jezus Chrystus.

3.3. KAZANIE VIII

Sprawiedliwy będzie *wzrastał niczym lilia*³⁶ i rozkwitał na wieki przed Panem. Gdyby ktoś roztrząsał, to znaczenia rzeczy duchowych i niewidzialnych tyle mogą być ukazane w rzeczach widzialnych, ile właściwości rozpoznaje się tychże rzeczach, mianowicie widzialnych i cielesnych, czy to wewnątrz co do natury, czy to na zewnątrz co do formy. Albowiem te rzeczy są nam dane nie tylko jakby jako słowami i zachętami do poznawania i dążenia ku najwyższemu i wiecznemu dobru, lecz i w ich naturalnej jakości oraz formalnym ułożeniu. Człowiek zaiste, którego Pan uczy wiedzy, jest wezwany do prawdziwego i niezmaconego

³² Lm 4, 7.

³³ Tamże.

³⁴ por. Mt 13, 17.

³⁵ Iz 53, 2–3

³⁶ por. Oz 14, 6.

dobra, nie tylko wewnętrznie przez rozum i natchnienie, lecz i zewnętrznie przez pisma i stworzenie.

Pierwszą właściwością lilii, jaka narzuca się naszym zmysłom, jest jej zieloność³⁷. Poznajemy też, że rośnie ona prosto w górę, i ani w lewo, ani w prawo nie zgina swej prostej postawy. Lilia jest lecznicza, posiada też w głębi korzenia powiązane witki³⁸. Jej łodyga jest przystrojona liśćmi, a kiedy dosięga ku pełni swego rozwoju, obficie się rozrastając, daje się zaobserwować w górze poprzez swe gałązki. Ma również biały, sześciolistny kwiat, wewnątrz żółty z jakimiś ziarenkami, słodko pachnący.

Przy tym nie tylko jest prosta, ale i prawa. Te wszystkie zewnętrzne przymioty mają słusznie duchowe znaczenie. Sprawiedliwy też „zieleni” się, rośnie prosto, i ma inne cechy, które wyżej wskazaliśmy, a w których są odnajdywane [nowe znaczenia] za pomocą ducha.

Zieleń oznacza wiarę z tego powodu, że jak wiara jest pierwsza pośród cnót, tak też zieleń jako pierwsza jest zauważana u roślin, co też w powyższej części mowy wskazaliśmy. Wzrastanie prosto w górę oznacza nadzieję, dzięki której wnosimy się od obecnego marnego czasu ku wspólnocie niebiańskich duchów, ku zaiste pełni szczęśliwości, ku nadziei zgłębiania wiecznego Boga, ku miłowaniu, pragnieniu, poszukiwaniu i odnajdywaniu [Boga].

Leczniczy jest przez przepowiadanie, jak bowiem różne choroby i słabości ciała są leczone różnymi lekami, tak chorobą ducha zaradza się przepowiadaniem różnego rodzaju. Lekarstwa uzdrawiają wrzody, słowo przepowiadania usuwa grzechy. Człowiek prawy ma też wewnętrzną jedność witek, a więc zgadza się w nim myśl w zakresie myśli, zmysły ze zmysłami, wola z wola, uczucia z uczuciami. Tak w sobie jest spójny, nie zamienia się z jednego w drugiego, tak jak z racji zmienności napisano o głupim: *Głupi jak księżyc zmienny*³⁹. Jak bowiem księżyc jest w pierwszej, drugiej czy trzeciej swej fazie, i tak bez przerwy z jednej fazy przechodzi w inną, tak też głupi wzburzony przez cielesne pożądliwości odmienia się, a także nigdy ani dla siebie, ani dla kogo innego nie jest stały, lecz zawsze jawi się jako zmienny.

Posiada liście, to znaczy dobre czyny. Na zewnątrz jest nimi udekorowany i przyozdobiony wobec bliźniego. Winno też być zauważone, iż liście lilii unoszą się, ponieważ cokolwiek sprawiedliwy dokonuje na zewnątrz przez działanie, w górę jest to podnoszone przez intencje. Prawy jest przez sprawiedliwość, udowadnia bowiem każdemu, kim ten jest: wiernemu udowadnia, że jest wierny, niewiernemu wykazuje, że jest niewierny, sprawiedliwemu, że jest sprawiedliwy, a niesprawiedliwemu, że

³⁷ Dosł. *viror* od *viror*, -oris, co oznacza za A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz, 2013, 734: 1) kolor zielony, zieloność, 2) przen. siła, moc. Stąd, by zachować spójność obrazu lilii, obieram pierwsze znaczenie, co też poniekąd jest spójne z dalszym wyjaśnieniem samego Ryszarda.

³⁸ W tym miejscu sięgam do wydania Migne, gdzie w tym kazaniu obok niejasnego słowa *do-ssas*, występuje w nawiasie *fibras* od *fibra*, *ae* – nitka, włókno, żyłka. zob. J.-P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus: Series Latina*, t. 177, Paris 1854, 917, https://books.google.pl/books?id=zLP6ky2yjkC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (dostęp: 31.01.2022).

³⁹ Syr 27, 12 za wydaniem krytycznym lub za popularną w Polsce Biblią Tysiąclecia: Syr 27, 11.

niesprawiedliwy, przyjacielowi to, co winien jest przyjacielowi, a nieprzyjacielowi to, co winien jest nieprzyjacielowi, *co Cezara Cezarowi, a co Boga, Bogu*⁴⁰.

Obficie wypuszcza gałązki poprzez wieloraką łaskę Ducha Świętego. Gdy bowiem wielorako jest obdarzany różnorodnymi darami, to słusznie jest mówione, że gałązki rozkrzewiają się. „Biały” jest przez czystość, bo istotnie oczyszcza się z wszelkiej niegodziwości ciała lub ducha, i jest naśladowcą piękna i bieli lilii przez czystość⁴¹.

Sześćkroć wierny przez doskonałość. Szczęściocłonowy bowiem oznacza doskonałość przez to, iż jest stały i doskonały z racji swych części. Częściami tej szóstki są [suma] jedyńki, dwójki i trójki albo powiesz: sześć jedynek albo trzy razy dwa albo dwa razy trzy i uzyskasz szóstkę⁴².

Ziarenka w kwiecie barwy żółtej oznaczają dążenie do miłości. Albowiem żółty⁴³ kolor zdaje się dążyć do złocistej chwały ognia, jak to już na innym miejscu wskazaliśmy. Woń także oznacza dobrą sławę, tak jak w innych mowach jest mówione⁴⁴.

Tak więc na wzór kształtu lilii sprawiedliwy jest silny przez wiarę, unosi się przez nadzieję, lecz przez przepowiadanie, jest zwarty wewnętrznie przez spójność⁴⁵, udekorowany swymi liśćmi przez dobre czyny, prosty jest przez sprawiedliwość, wielostronnie taktowny przez wielość łask Ducha Świętego, „biały” poprzez czystość, wierny po sześćkroć przez doskonałość, „żółty” dzięki miłości, woniejący dobrą opinię.

Są być może i inne właściwości lilii, tak np. że potrafi występować w mroźnej naturze, co ukazywałaby znoszenie wad, oraz zaiste wiele innych, przez które tak cnoty, jak i dobre postępowanie mogą być obrazowane. Lecz już te wymienione wystarczająco powiedziały o właściwościach lilii.

Winno się też zgłębić cztery frazy, które zostały wypowiedziane: (1) *rozkwita*, (2) *kwitnie*, (3) *na wieki*, (4) *przed Panem*. W lilii, bracie, pierwsze jest *rozkwitanie*, ostatnim *kwitnięcie*: oznacza to zatem, że *rozkwitanie* jest dobrym początkiem, a *kwitnienie* cieszeniem się owocami. Powiedziano zaś, że *na wieki*, co wyraża wieczne trwanie sprawiedliwego w dobrym, a z kolei *przed Panem* oznacza dobrą intencję.

⁴⁰ Mt 22, 21.

⁴¹ L. Rotter, *Symbolika kwiatów i ziół*, w: *Symbolika roślin. Heraldyka i symbolika chrześcijańska*, red. J. Marecki, L. Rotter, 151 [rozdział 147–158].

⁴² Średniowieczni autorzy przejęli od starożytnych nie tylko metodę alegorycznego interpretowania słów Pisma Świętego, ale również pogłębione rozumienie liczb. Na temat duchowego sensu liczb w starożytności zob. np. M. Szram, *Duchowy sens liczb w alegorycznej egzegezie aleksandryjskiej (II–V w.)*, Lublin 2001.

⁴³ J. Gage, *Kolor i kultura. Teoria i znaczenie koloru od antyku do abstrakcji*, tłum. J. Holzman, Kraków 2008, 74. Wart uwagi jest też cały rozdział wspomnianej książki, *Estetyka dionizyjska*, w którym omówione jest intelektualne tło postrzegania kolorów w czasach Ryszarda.

⁴⁴ Por. Kazanie VI zdanie: *Flores propter suam redolentiam significat bonam famam*, Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum (seria: Textes Philosophiques du Moyen Age, t. 5)*, wyd. J. Chatillon, Paris 1958, 388.

⁴⁵ Dosł. *unanimitatem*, czyli jednego ducha, jednej myśli.

Zgłębiajmy, bracia, to rozkwitanie, jak też owo kwitnienie przez świętowanie dziś zasług i wstawiennictwa tego świętego, abyśmy zasłużyli na bycie przeniesionymi do chwały królestwa niebieskiego, kiedy zjawi się Pan nasz, Jezus Chrystus, który żyje i króluje.

BIBLIOGRAFIA

- Biblia Tysiąclecia Online*, Poznań 2003, *Biblia Tysiąclecia – Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* (deon.pl) (dostęp: 31.01.2022).
- Coulter D.M., *Per visibilia ad invisibilia Theological Method in Richard of St. Victor (d. 1173)*, Turnhout 2006.
- Crossnoe M., “*Devout, Learned, and Virtuous*”: *The History and Histories of the Order of Saint Victor*, w: *A Companion to the Abbey of Saint Victor in Paris*, red. H. Feiss, J. Mousseau, Leiden 2018, 1–51.
- Euzebiusz z Cezarei, *Historia kościelna* III, 1, tłum. A. Caba, Kraków 2013.
- Feiss H., *Pastoral Ministry: Preaching and Confession*, w: *A Companion to the Abbey of Saint Victor in Paris*, red. H. Feiss, J. Mousseau, Leiden 2018, 147–186.
- Gage J., *Kolor i kultura. Teoria i znaczenie koloru od antyku do abstrakcji*, tłum. J. Holzman, Kraków 2008.
- Grabski A.F., *Dzieje historiografii*, Poznań 2006.
- Grecko-polski Nowy Testament : wydanie interlinearne z kluczem gramatycznym, z kodami Stronga i Popowskiego oraz pełną transliteracją greckiego tekstu*, tłum. R. Popowski, M. Wojciechowski, Warszawa 2017.
- Jougan A., *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz 2013.
- Libowski Ł., “*Studeamus ergo, fratres, [...] domum cordis nostri intrare*”. Kazanie adwentowe Ryszarda ze Świętego Wiktora [“*Liber exceptionum*”, II, X, 5], *Nowiny Raciborskie* 30 (2021) 49, 8.
- Libowski Ł., „*Studeamus, fratres carissimi, studeamus tam gloriosae civitatis cives esse*”. Trzy kazania Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego „*Liber exceptionum*” [II, X, 1–3] – wstęp, przekład, komentarz, *Littera Antiqua* 15 (2020), 4–33.
- Libowski Ł., Wilk P., *Ryszarda ze Świętego Wiktora „Poczet cesarzy rzymskich od Oktawiana do Trajana”, czyli przekład księgi szóstej z pierwszej części jego „Libri exceptionum”*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 30 (2021) 1, 63–83.
- Migne J.-P., *Patrologiae Cursus Completus: Series Latina*, t. 177, Paris 1854, https://books.google.pl/books?id=zLP6ky2yjkC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (dostęp: 31.01.2022).
- Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum (seria: Textes Philosophiques du Moyen Age, t. 5)*, J. Châtillon (wyd.), Paris 1958.
- Rotter L., *Symbolika kwiatów i ziół*, w: *Symbolika roślin. Heraldyka i symbolika chrześcijańska*, red. J. Marecki, L. Rotter, 147–158.
- Septuaginta, czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami*, przeł. R. Popowski, Warszawa 2014.
- Szram M., *Duchowy sens liczb w alegorycznej egzegezie aleksandryjskiej (II–V w.)*, Lublin 2001.
- Wilk P., *Ryszarda ze św. Wiktora Sermo IV: Życie nasze jest jak morze – wstęp, komentarz, przekład*, (w procesie recenzyjnym w Świdnickich Studiach Teologicznych).
- Saint’s qualities. Richard’s of St. Victor *Sermons VI–VIII* – introduction, translation, commentary.

**SAINT'S QUALITIES.
RICHARD'S OF ST. VICTOR *SERMONS VI–VIII*
– INTRODUCTION, TRANSLATION, COMMENTARY**

Summary

This article presents the reader with the first Polish translation of the three sermons (Sermon VI–VIII) from the first part of *Liber exceptionum* by Richard of Saint Victor, one of the main representatives of the Victorine school operating in the 12th century in Saint Victor's Abbey in Paris, which deals with presentation saint, and especially Apostols. The text is undoubtedly an example of medieval Christian hagiography. It is preceded by a preface, in which Richard is briefly introduced and in which the sermons are generally characterized as well as the corresponding image of saint itself. Translation has been provided with notes for more efficient reading.

Key words: Victorians, Richard of Saint Victor, *Liber exceptionum*, Bible, sermon

Nota o Autorze

Książd Piotr WILK – prezbiter diecezji sandomierskiej; mgr teologii (KUL, 2016), lic. filologii klasycznej (KUL, 2020); obecnie student studiów magisterskich z filologii klasycznej w Instytucie Literaturoznawstwa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II oraz słuchacz w Teologicznym Studium Licencyjnym w Instytucie Nauk Teologicznych tej uczelni – kierunek: patrologia; w ramach pracy magisterskiej tłumaczyć będzie *De regibus apostaticis* Lucyfera z Cagliari.

Kontakt e-mail: piotr1705@op.p